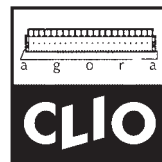

Dragan R. Simić

SVETSKI POREDAK

Politika Vudroa Vilsona i
Frenklina Delana Ruzvelta

Ogled

Beograd, 2022

Jeleni, Uni i Aleks

Slika 1. Krštenje Hristovo (Verokio i Leonardo)

Sadržaj

Predgovor	9
1. Uvod	11
2. Američki pokušaji stvaranja svetskog poretka	15
3. Shvatanje svetskog poretka Vudroa Vilsona	21
4. Zidanica na pesku: međunarodni poredak između dva svetska rata – 1919–1939.	43
5. Na nizbrdici, nad ambisom... ..	63
6. Popuštanje, povlačenje i raspad poretka	71
7. Frenklin Delano Ruzvelt i svetski poredak „otvorenih sfera”	79
8. „Liberalni realizam” Frenklina Delana Ruzvelta	85
9. „Sfumato tehnika” Frenklina Delana Ruzvelta	89

10. Cilj i neizbežna sredstva	99
11. Novi svetski poredak	103
12. Ruzveltova politika prostora u prostoru svetske politike	109
13. „Četiri slobode” vs „četiri policajca”	125
14. Od senki prema konturama i oblicima	135
15. Nasleđe Vudroa Vilsona i Frenklina Delana Ruzvelta	147
Literatura	171
Ilustracije	178
Kratka biografija	181
Indeks imena i pojmova	183

Predgovor

Ogled „Svetski poredak – Politika Vudroa Vilsona i Frenklina Delana Ruzvelta” napisan je u zavetrini doba korone. Naime, „usporevanje života” i većine radnih aktivnosti, sa prekidima, omogućili su mi neophodno vreme da na papir stavim saznanja višedecenijskog istraživanja i promišljanja učinka dvojice, po svim merilima, izuzetnih predsednika Sjedinjenih Američkih Država. Kao politikologa po obrazovanju, pre svega su me zanimala shvatanja Vilsona i Ruzvelta o svetskom poretku; na taj način sam, istovremeno, želeo da povežem svoje dugotrajno interesovanje za poredak sa izučavanjem amerikanistike. Naročito sam bio privučen odlikama ličnosti, kao i nedosegnutim dometima na unutrašnjem i međunarodnom planu predsednika Ruzvelta. Nisam uspeo da odgonetnem količnik znanja, duhovnu snagu i moralnu čvrstinu čoveka koji je uglavnom prikovan za invalidska kolica pobedio Veliku ekonomsku krizu i na čelu antihitlerovske koalicije porazio zlo bez primera u ljudskoj istoriji. On je ostavio iza sebe delo koje svi njegovi naslednici zajedno jedva da su uspeli da sačuvaju...

Da napišem ovaj ogled svojevrzne redefinicije mesta i značaja obojice pomenutih državnika podstakla me je i poznata studija o četiri škole američke spoljne politike Voltera Rasela Mida. Nisam nalazio dovoljno razloga niti opravdanja zašto među izdvojene četiri škole, hamiltonijanaca, džefersonijanaca, džeksonijanaca i vilsonijanaca, nema protostratega i tvorca najvećeg preobražaja američke spoljne i bezbednosne politike od njenog nastanka, Frenklina Delana Ruzvelta. Uzimanje Vudroa Vilsona u analitički i uporedni par sa Ruzveltom

nametnulo se kao logično, ne samo zbog vremenskog sleda nego i zbog idejnih i konceptualnih veza njihovih napora u izmeni onovremenih međunarodnih političkih poredaka. Sve vreme sam ih upoređivao u ponešto slobodnijoj analogiji sa odnosom jednog učitelja, Andree del Verokia i njegovog učenika, Leonarda da Vinčija...

Napore da završim ovaj obimom neveliki rad olakšali su mi, pre svih, prof. dr Darko Nadić, naš vodeći stručnjak u oblasti političke ekologije. Tekst je prolazio kroz „sito i rešeto” vrsnih znalaca međunarodnih odnosa, jednog briljantnog dr Stevana Nedeljковиća, kao i dr Milana Krstića i dr Marka Dašića. Indeks imena i pojmova izradio je takođe izuzetan stručnjak iz polja međunarodnih odnosa i američkih studija, mr Dragan Živojinović, koji mi je još pomogao u sređivanju fusnota. Često u životu, pa i sada, neizmerno su nam pomogli neki ljudi koji ne drže do ovakvih zahvaljivanja...

To da je knjiga „Svetski poredak – Politika Vudroa Vilsona i Frenklina Delana Ruzvelta” objavljena najviše dugujem glavnom uredniku Zoranu Hamoviću i izdavačkoj kući Clio.

Najposle, recenzenti ovog izdanja su ljudi čije mišljenje izuzetno poštujem, a prijateljstvo smatram privilegijom. To su Ljubodrag Dimić, redovni član SANU, Dejan Jović, profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i profesor Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu, kao i Ivan Vujačić, profesor Ekonomskog fakulteta, Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu u penziji i nekadašnji ambasador Srbije u Sjedinjenim Američkim Državama.

Svima im se zahvaljujem.

U Beogradu, 7. marta 2022.

Dragan R. Simić

Cilj ovog ogleđa je da izloži, objasni i proceni shvatanja svetskog poretka u mišljenju i delovanju dvojice američkih predsednika u dvadesetom stoleću: Vudroa Vilsona i Frenklina Delano Ruzvelta. Niko drugi, od svih stanara Bele kuće tokom „doba ekstrema” (E. Hobsbaum) sve do našeg vremena, nije više od Vilsona i Ruzvelta uticao svojim idejama i dostignućima na buduće tokove i procese u međunarodnim odnosima i svetskoj politici tokom XX i na početku XXI veka. Ako, posebno u slučaju Ruzvelta, ostavimo po strani njihov izuzetan, teško dostižan učinak na odnose, prakse i ustanove samog američkog društva, lako ćemo se složiti da su i jedan i drugi ostavili kolosalno, nezaobilazno nasleđe svojim idejama i nastojanjima ugrađujući svetski poredak u postojeće međunarodno „anarhično društvo” (Hedli Bul). Obojica su svojim delom napravili otklon u odnosu na prethodnike; jednako tako, istovremeno, svaki od njih je „misleći i pevajući” (Hajdeger) u datom, „svom poretku vremena” (Karlo Roveli), ostavio i prepoznatljiv, neizbrisiv trag i u vremenima i porecima koji su došli iza njih... Ovaj osvrt i započinjemo iz jednog takvog, drugog, nama vremenski bližeg poretka.

U samo nekoliko decenija, nakon Hladnog rata, stavovi o međunarodnom poretku u kome živimo kretali su se od ditirambskog zanosa u veličanju i slavljenju „jedino preostalog” i „mogućeg” liberalnog međunarodnog „poretka-eshatona”, sve do potpunog osporavanja održivosti ovakvog uređivanja odnosa između država i naroda... od teza, koje su date više u jednom dubokom religijskom zanosu nego

u naučnom ključu, iznesenih u osvrtu Frensisu Fukujame „Kraj istorije”¹, do sumornog svođenja računa o učinku i stvarnim dometima liberalnog međunarodnog poretka u delu „Velika zabluda” Džona Miršajmera.²

Između ovih krajnjih stanovišta, postoji mnoštvo najrazličitijih pristupa; ideoloških, političkih, dnevnopolitičkih praznoslovljenja, najmanje naučnih i nepristrasnih. Mali je broj osvrti koji kao polaznu osnovu uzimaju interese ukupnog svetskog sistema, ako ne svih pojedinaca, onda velike većine ljudskog roda, celine „međunarodne stvari”, potragu za preko potrebnim ravnotežama struktura i procesa na pozornici globalizovane svetske politike. Još određenije i na drugi način to isto, ogromna većina autora *pro domo suo* upreže vlastite intelektualne snage, koje najčešće nisu male, kako bi odgonetnuli na koji način da očuvaju i/ili izmene u vlastitu korist svetski sistem a, još češće, regionalne poretke kojima pripadaju i nad kojima žele da ostvare hegemoniju.

Premda je većina onih koji pišu i, još više, onih koji čitaju radove iz oblasti međunarodnih odnosa i globalizovane svetske politike, sklona da upotrebljava kovanicu „svetski poredak” kada raspravlja o strukturi i procesima u međunarodnom sistemu, treba kazati da je, zapravo, *stricto sensu*, veoma teško govoriti o postojanju upravo *svetskog a*, još manje, *poretka*, u međunarodnom sistemu od kraja Drugog svetskog rata. Kad ovako nešto tvrdimo, to ne znači da ni pre ovog rata, još i više posle 1945. godine, države i/ili grupe država nisu imale svetske, u pojedinim slučajevima i univerzalističke pretenzije, nastojanja da prema svojoj meri ostatku sistema država i naroda nametnu poželjan oblik odnosa.

Nijedan od takvih pokušaja preoblikovanja sveta po vlastitoj slici nije se uspešno završio. Primera radi, hladnoratovsko nadgornjavanje dva vojnopolitička saveza bilo je, pre svega, borba za gospodarenje svetom između Zapadnog sveta liberalnih demokratija predvođenih

---

¹ Francis Fukuyama, „The End of History?”, *The National Interest*, leto 1989, str. 3–18.

² Džon Miršajmer, *Velika zabluda: liberalni snovi i međunarodna stvarnost*, CIRSD, Beograd, 2019.

Sjedinjenim Državama i Istočnog bloka zemalja tzv. realnog socijalizma na čelu sa Sovjetskim Savezom: obe strane su nastojale da univerzalizuju međunarodni sistem država i stvore, jezikom i/ili mačem, svetski liberalni ili svetski socijalistički poredak. Naspram ova dva pola moći pretrajavao je, kao neka vrsta ideološke alternative, labavi pokret nesvrstanih zemalja, sastavljen pretežno od bivših kolonija.

Prema tome, tokom Hladnog rata, postojala su najmanje dva međunarodna, prostorno ograničena poretka i stotinak država tzv. Trećeg sveta. *Skoro da nema sumnje da u tom razdoblju, sve do 1989. godine, možemo govoriti o postojanju samo svetskog sistema koji obuhvata dva i po poretka, ali ne i o svetskom poretku.*³

Ukoliko pak postojanje i delovanje univerzalne međunarodne organizacije, OUN, potom Svetske banke, Svetske trovinske organizacije, Međunarodnog monetarnog fonda i drugih međunarodnih organizacija sa svetskim delokrugom, uzmemo kao dokaz da postoje struktura, procesi, odnosi, interesi i vrednosti koji odlikuju poredak, onda bi za jedan takav poredak najprikladniji naziv bio „mršav svetski poredak” (*Thin World Order*).⁴ S druge strane, o takozvanim punim, „debelim” porecima u posmatranom razdoblju možemo osnovano da govorimo samo u slučajevima međunarodnog poretka liberalnih demokratija (SAD, Kanada, Zapadna Evropa, Australija, Novi Zeland, Japan) i, međunarodnog poretka zemalja tzv. realnog socijalizma (Sovjetski Savez i države Istočne Evrope). Oba navedena međunarodna poretka su prostorno ograničena i, što je i bio kriterijum za razlikovanje „mršavih” i „debelih” poredaka, znatno integrisaniji, „prekriiveni” gustom mrežom zajedničkih institucija i mehanizama delovanja, takođe i sa visokim stepenom zajedničkih interesa, ideološki i vrednosno skoro unisoni. Najposle, na osnovu svega napred rečenog, opravdano je raspravljati o najmanje dva poretka, a ne o jednom, koji su postojali tokom Hladnog rata u svetskom sistemu i međunarodnim

³ O odnosu međunarodnog sistema, međunarodnog i svetskog poretka videti više u: Dragan R. Simić, *Rasprava o poretku*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2012, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, str. 179–286.

⁴ John J., Mearsheimer, „Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order”, *International Security*, tom 43, br. 4, proleće 2019, str. 7–50.

odnosima. Međuratni svetski sistem je sadržao, o čemu ćemo docnije podrobnije raspravljati, veći broj regionalnih, lokalnih poredaka, uglavnom *in statu nascendi*...